

Capitolul 2

Revendicările românilor (1854–1856)

Napoleon al III-lea și viziunea românească
a lui Hyppolite Desprez

Revoluția de la 1848 și „Primăvara Popoarelor” au umplut de speranță popoarele din Moldova și Valahia. Speranță destrămată repede, atât în cele două Principate aflate sub dominație turcă și rusă, cât și în Transilvania aflată în Imperiul Austriac. Speraseră la mai multă autonomie politică și la unitate națională, dar „Primăvara Popoarelor” a eșuat.

Cinci ani mai târziu, speranța renăștea în jurul Războiului Crimeii, care începuse. Franța și Anglia nu se îndoiau de victoria lor asupra Rusiei, dar, odată cu înfrângerea Rusiei, ce puteau face cu moldo-valahii care își doreau atât de mult autonomia și o spuneau sus și tare la Paris, atât prin glasul patrioților lor emigrați, cât și prin acela al intelighenției franceze? Fiind parte a alianței, Turcia nu putea, din postura de învingătoare, să fie amputată de teritoriul Principatelor. Pe de altă parte, trebuia protejată integritatea națională turcă, iar Principatele trebuiau să joace, în acest caz, rolul de zid de apărare. Regimul care urma a fi pus în practică trebuia să imagineze o autonomie care păstra suzeranitatea sultanului, cu totul simbolică, și să fie

capabil de a reprezenta un obstacol în calea politicii de expansiune a Rusiei.

Napoleon al III-lea nu s-a aplecat foarte mult asupra chestiunii, dar Drouin de Lhuys, ministrul afacerilor externe, era foarte preocupat de subiect.

La 13 noiembrie 1853, flota franco-engleză ajungea la Beicos, în Bosfor, în vreme ce la 30 noiembrie o escadră rusească distrugea flota turcă la Sinope. Începea Războiul Crimeii. Drouin de Lhuys l-a însărcinat atunci pe un tânăr diplomat, vechi jurnalist filoromân, Hyppolite Desprez*, să studieze acest dosar delicat. Alegerea ministrului avea să se dovedească foarte potrivită. Dincolo de contextul strategic pe care-l cunoștea bine, Hyppolite Desprez avea și experiență de teren, cunoscând aspirațiile poporului și constrângerile economice și sociale determinate de regimul arhaic de guvernare. El scrisese despre Valahia, semnalând caracterul aproape francez al orașului București, primirea făcută tuturor călătorilor francezi și importanța istoriei și literaturii române.

Hyppolite Desprez reflectase deja foarte mult și, câteva luni mai târziu, și-a prezentat cu pasiune raportul în fața ministrului. Demonstra viguros că unirea Principatelor era o necesitate, ceea ce răspundea întru totul voinței poporului român, care avea aceeași cultură, aceeași limbă, aceeași religie, consolidate de o istorie comună. Adăuga însă și o sugestie *a priori* surprinzătoare, menită să crească soliditatea statului: propunea încredințarea coroanei unui principe străin. Și totuși, dacă reflectai la propunere, părea soluția cea mai realistă, căci

* Hyppolite Desprez era și nepotul lui Drouin de Lhuys. La începutul anului 1850, fusese numit șef de misiune diplomatică pe lângă Sfântul Scaun de către Drouin de Lhuys, pe atunci ambasador al Franței pe lângă suveranul pontif (n. a.).

niciuna dintre marile familii românești nu putea prezenta un candidat suficient de prestigios pentru a nu fi de îndată contestat de ceilalți. În plus, un candidat străin era singurul care putea oferi suficiente garanții de stabilitate pentru înființarea unei dinastii durabile, cu sprijinul și bunăvoința puterilor aliate. Nu fusese, de altfel, aceasta soluția reținută și în cazul formării Greciei și Belgiei?

Începând din martie 1855, această viziune a unei Românie unificate sub un prinț străin devenea doctrina diplomației franceze⁸⁵.

În lunile care au urmat, Napoleon al III-lea a fost cu atât mai cucerit de proiect, cu cât acesta se potrivea foarte bine ideilor sale și răspundea principiului naționalităților. În martie 1856, adică după un an, această doctrină, de care se lăsase convins cam târziu, a fost aceea pe care a prezentat-o la Congresul de la Paris prin intermediul contelui Alexandre Walewski, care îl înlocuise pe Drouin de Lhuys la Quai d'Orsay.

Ralierea lui Napoleon al III-lea la acest plan a fost, așadar, destul de tardivă, ceea ce Desprez nota în memoriile⁸⁶ sale: „Împăratul a sfârșit prin a se interesa personal de această dezbatere față de care se arătase destul de indiferent până atunci.” Aceasta se întâmplase în mod natural, printr-o rețea de prietenii. Să ne amintim că Prosper Mérimée cunoscuse prin intermediul lui Lamartine un mare număr de români și în special pe C.A. Rosetti, pe care i-l prezentase împărătesei Eugénie.

Aspirațiile poporului român

Doi consuli ai Franței împărțeau atunci reprezentanța franceză în România: consulatul din Moldova, condus de Victor

Place*, și consulatul din Valahia, condus de Louis Béclard**. E greu să-ți imaginezi, în posturi identice, doi oameni mai diferiți unul față de celălalt, dar perfect complementari.

Place era un om de acțiune, un tribun care nu a ezitat, pe toată durata mandatului său, să-i încurajeze pe tinerii patrioți care aveau o influență tot mai mare în țară. El se transformase în ecoul opiniilor lor într-atât de mult, încât atunci când Talleyrand a venit la Iași în calitate de comisar al puterilor aliate pentru a verifica lucrările adunărilor, a fost primit în Moldova cu ovații entuziaste.

Béclard, dimpotrivă, era un om calm, care muncea neobosit în biroul său, informându-i în fiecare zi pe Thouvenel, ambasadorul la Constantinopol, și mai ales pe Alexandre Walewski, ministrul afacerilor externe. Informările lui vizau toate domeniile: de la informații economice până la informații militare, mai ales mișcarea trupelor ruse în timpul Războiului Crimeii, de la evenimente politice (tentative de atentat, legi și reforme ș.a.) la probleme sociale, de corupție, de antantă sau de alianțe între facțiuni etc. Era un om care vedea limpede și avea o judecată sigură, pe care Walewski se putea baza cu toată încrederea.

Și unul, și celălalt, fiecare în felul său, avea să lucreze pentru unirea Principatelor, opunându-se viguros agenților austriac și turc în Moldova și consulului englez în Valahia. Erau deopotrivă intermediari și, întotdeauna cu finețe, avocați în relația Principatelor cu Franța.

* Victor Place (1822–1875), consul și explorator. Împreună cu Jules Opert, s-a ocupat de săpăturile de la Khorsabad. A fost consul la Iași, Calcutta și apoi la New York (n. a.).

** Louis Béclard a fost consul al Franței la București pentru Valahia, începând cu 1854, succedându-i lui Eugène Poujade, până la urcarea pe tron a principelui Cuza. După unificarea provinciilor, a fost consul general pentru Moldova și Valahia (n. a.).

Boierii nu au așteptat începerea congresului de pace și nici măcar victoria aliaților pentru a-și expune punctele de vedere și doleanțele, impregnate de grija de a-și apăra interesele proprii. Au început chiar prea devreme. Parisul, Londra și Viena decisese că, dacă pacea nu era obținută până la 31 decembrie 1854, „vor delibera fără întârziere cu privire la mijloacele eficiente de a atinge scopul acestei alianțe” (articolul V al tratatului din 2 decembrie 1854, semnat de părți). Or, la 28 noiembrie, prințul Aleksandr Gorceakov nu le-a adus de la Sankt Petersburg decât o vagă „acceptare de principiu” a celor patru puncte. În fine, Austria se alăturase din nou aliaților, iar situația devenea, de această dată, foarte dificilă pentru Rusia, total izolată. La 7 ianuarie 1855, ea a acceptat cele patru puncte.

Cu o săptămână înaintea acestei acceptări, boierii, care estimau că acest conflict se apropia de sfârșit, făceau turul tuturor ambasadelor străine de la Constantinopol pentru a le prezenta punctul lor de vedere cu privire la viitorul Principatelor Dunărene⁸⁷.

În nota lor, pe care consulul Franței în Valahia a trimis-o la Quai d'Orsay, boierii preconizau trei soluții:

– „Reducerea Principatelor Dunărene la starea de pașalâc” (provincie turcească administrată de un pașă), adăugând imediat că „această reducere este incompatibilă cu drepturile tradiționale ale poporului moldo-valah”.

– Independența cu sau fără unitate. Boierii nu vedeau care ar fi fost aici „interesul Occidentului, prea îndepărtat pentru a exercita o influență altfel decât prin intermediul suveranității Porții”. Principatele, adăugau ei, „nu sunt pregătite pentru independența politică. Presate din toate părțile, din cauza nefericitei lor situații geografice, sunt încă într-o stare amorfă, în care incubarea interesului public, a sentimentului național, nu

se produce decât prin accident și dispărea adesea în contact cu primul interes datorat egoismului sau capriciului”.

– Nu rămânea deci, concluzionau ei, „decât ameliorarea a ceea ce există, căci partidele aristocratice și liberale nu dețin o consistență din care să rezulte un guvern”.

Boierii luau în considerare trei clase în sânul societății românești: ei înșiși, care se numeau, desigur, „clasa de sus”, burghezia, clasă intermediară, și, în fine, starea a treia, formată din țărani. Analiza lor îi determina astfel să se aplece asupra burgheziei, deoarece, spuneau ei, noblețea nu era ereditară. Dimpotrivă, burghezia exista, cuprinzând proprietarii, rentierii, comercianții. Ea posedă bogăția, inteligența, capacitățile și aptitudinile de muncă, numărând în rândurile sale funcționari, profesori, ingineri de stat și de la antreprize private, artiști autohtoni ș.a. Boierii concluzionau: „Doar un principe străin, educat în spiritul virtuții, ar putea reforma aristocrația și i-ar putea da o direcție mai bună.” Urma un apel la unitate pentru a fi puternici împotriva Rusiei și Austriei.

Astfel, boierii se gândeau să-și asigure bogățiile și pământurile printr-o evoluție timidă a Principatelor Dunărene, un prinț străin, plasat în fruntea lor, dându-le, pentru o vreme, iluzia schimbării.

În aprilie 1855, Louis Béchard îi succeda lui Eugène Poujade în funcția de consul al Franței în Valahia. E interesant de remarcat că prima sa notă către Quai d'Orsay era pe tema independenței Principatelor.

Soluția care întrunește cel mai mare număr de susținători din Moldova și din Valahia constă în contopirea celor două Principate într-un singur stat, pentru care unii cer independența absolută, iar alții s-ar mulțumi cu un statut de

vasalitate față de sultan, dacă această dependență nu se manifestă decât prin plata unui tribut⁸⁸.

Congresul de la Paris avea să înceapă, iar soarta moldovenilor și valahilor avea să se decidă fără ei. La 10 martie 1856, la două săptămâni de la deschiderea sa, moldo-valahii din Paris, pe care boierii îi numeau „liberalii”, arhimandritul Iosafat, Cantacuzino, Ștefan C. și Nicolae Golescu, Cezar Bolliac, P. Iatropol, Rosetti, Pericle etc., adică mai bine de 100 de nume, printre care și cele mai cunoscute din spațiul românesc, îi adresaui lui Alexandre Walewski următoarea suplică:

Sucesivele ocupații militare și abuzurile de putere de toate felurile care au lovit țara noastră, Principatele Dunărene, de mai bine de doi ani, i-au impus, Excelența Voastră o știe, sacrificii enorme, mai mari decât cele la care au fost obligate înseși țările care au avut gloria de a lua parte activă la război, iar ceea ce până acum a fost cauza nenorocirii sale amenință azi să-i răpească până și viitorul, împiedicând-o să-și exprime dorințele și nevoile în fața celor ce au puterea și voința de a crea, la gurile Dunării, un stat puternic și prosper, căci austriecii și firmele Sublimei Porți interzic în mod expres și sub cele mai severe pedepse orice manifestare a opiniei publice în Principate.

Noi, românii rezidenți la Paris, singurii care, cu diverse ocazii, am putut lua cuvântul în numele cetățenilor noștri constrânși la muțenie, în acest moment suprem, în ajunul în care se va da sentința de moarte a poporului moldo-valah sau în care reabilitarea drepturilor lui imprescriptibile va rezulta din deliberările plenipotențiarilor Marilor Puteri, simțim în sufletele noastre angoasa a cinci milioane de frați cărora nu le e permis să slobozească un strigăt de speranță, să verse o lacrimă de durere și să încerce o dorință irezistibilă de a aminti pentru ultima dată Excelenței Voastre, prin această scrisoare,

cea ce românii doresc în mod unanim și mai presus de toate și ceea ce este, de asemenea, cheia de boltă a noii ordini politice și sociale ce se dorește a fi creată în Moldo-Valahia.

Identitatea de origine, de limbă, de religie, de nevoi, de moravuri, de instituții și locuitori, interesul Europei, chiar și Regulamentele Organice, toate impun unirea Moldovei cu Valahia, căreia nu i se pot opune decât aceia ce vor să le vadă despărțite și slabe pentru a le cuceri și câțiva boieri care au trista ambiție de a obține, drept preț al trădării lor, dreptul la moarte al patriei lor muribunde.

Îndrăznim să spunem că problema unirii trece înaintea tuturor celorlalte probleme ale Principatelor. Ea este nu doar de o importanță capitală pentru Principate sub raport guvernamental și sub raport economic, dar fără unire ele nu vor putea niciodată să dobândească forța defensivă pe care o necesită independența lor și a Imperiului Otoman.

Excelența Voastră reprezintă Franța, iar noi ne punem încrederea în sentimentele sale; acum, deci, când prin grija noastră dorințele românilor au ajuns la cunoștința Excelenței Voastre, sufletele noastre se simt ușurate de o mare povară și putem aștepta cu încredere decizia congresului⁸⁹.

Remarcăm că, în mod natural și indiferent care erau opiniile lor despre politica internă din viitoarea Românie unificată, patrioții, boierii și toate clasele societății nu pomenesc, din iscusință politică, nici de ruptura de Turcia, nici de independență. În aparență, toți voiau să rămână vasali ai Sublimei Porți. Turcia, în ochii lor, era în declin și reprezenta tot mai puțin un pericol pentru viitorul lor stat. Armata turcă nu mai era redutabilă. Armata rusă, prost organizată, îi neliniștea mai puțin. Moldo-valahii urmăriseră multele lupte între cele două armate și își exprimau opinia către Bismarck: „Orbii se bat cu chiorii.”⁹⁰ Totodată, cei care se opuneau cel mai

mult acestei idei de unire erau mai întâi rușii, care nu acceptau crearea unui nou stat la gurile Dunării, iar apoi Imperiul Austriac, pe care un nou stat l-ar fi deranjat în politica sa de expansiune către est și ar fi adus un vânt de libertate spre celelalte state vasale ale vastului imperiu austro-ungar.

Cu câteva zile înainte de deschiderea congresului, moldo-valahii le trimiteau plenipotențiarilor europeni o lungă scrisoare al cărei paragraf vorbea direct despre soarta Principatelor⁹¹. Ei cereau desființarea completă a protectoratului rusesc.

Rusia nu va exercita niciun drept special sau exclusiv de protecție sau de ingerință în afacerile dunărene. Principatele își vor păstra privilegiile și imunitățile sub suzeranitatea Porții, iar Majestatea Sa, sultanul, de comun acord cu Puterile contractante, le va acorda, printre altele, acestor Principate, sau le va confirma, o organizare internă conformă cu nevoile și dorințele populației. În acord cu puterea suzerană, Principatele vor adopta un sistem defensiv permanent, reclamat de situația lor geografică; nicio piedică nu se va face măsurilor extraordinare de apărare pe care le vor avea de luat pentru a respinge orice agresiune străină. [...]

Privilegiile, imunitatea Principatelor, organizare conformă cu nevoile și voința populației, sistem defensiv permanent, adică o armată, toate acestea reprezentau un stat mai mult decât embrionar pe care moldo-valahii sperau să-l înființeze sub acoperirea unui principiu vag de suzeranitate a Porții, dar, înainte de orice, cu acordul comun al puterilor contractante.

La 5 februarie 1856, la trei săptămâni de la deschiderea Congresului de la Paris, o scrisoare confidențială adresată de principele Știrbei consulului Franței, Béclard, trasa cu

clarviziune destinul viitor pe care românii îl doreau patriei lor. Consulul Franței s-a grăbit să o cifreze și să i-o trimită contelei Walewski:

Împăratul Napoleon – scria domnul Valahiei – are simțul faptelor mari și geniul de a le duce la îndeplinire. Totul este să-i înțelegi spiritul larg. Momentele sunt supreme. [...] Dacă problema este supusă, Domnule, augustului vostru Stăpân, în adevărata sa lumină, cauza țării mele e câștigată.

Principele expunea soluția dorită pentru țara lui, implorându-l pe împărat să-și însușească aspirațiile românilor:

Desființarea protectoratului rusc, care va fi înlocuit de garanția Puterilor și consacrarea principiului eredității puterii. [...] Unirea Moldovei și a Valahiei într-un stat independent asemenea Belgiei. [...] Cât despre alegerea principelui ce va fi chemat să domnească asupra statului și să fondeze o nouă dinastie, nu credem că vor fi dificultăți ca alegerea să se fixeze asupra unui principe străin, provenind dintr-o familie domnitoare a Europei. Această combinație este singura care poate elimina scurt, pentru totdeauna, influența amenințătoare a Rusiei. [...] Principatele reunite, întru totul omogene ca origine, limbă, legislație, moravuri, obiceiuri și religie, beneficiind și de toate darurile naturii și având o situație dintre cele mai avantajoase, au în prezent, după toate nenorocirile și vicisitudinile îndurate, o populație de aproape cinci milioane de locuitori, care s-ar dubla într-o jumătate de secol dacă o administrație luminată și independentă ar dezvolta aiciermenii prosperității.

Nu se putea o exprimare mai clară, nici o mai bună potrivire cu vederile împăratului și cu principiul său al naționalităților.

Venită la momentul potrivit, suplica principelui Știrbei îl liniștea pe Napoleon al III-lea și, fără a lăsa să se vadă ceva de către aliații lui, avea să conteze nu doar în discuțiile care stăteau să înceapă în perspectiva tratatului de pace, ci și în întreaga sa politică viitoare față de Principatele Dunărene.